

HELLE RABØL HANSEN

Parentes- metoden

Tenke- og handlestrategier
mot mobbing

Helle Rabøl Hansen

(PARENTESMETODEN)

Tenke- og handlestrategier mot mobbing

Oversatt av Bjørn Faye-Schjøl

KF

Originalens tittel: *Parentesmetoden – tænkestrategier mod mobning*
© 2016 Dafolo forlag og Helle Rabøl Hansen

© 2021 KF (Kommuneforlaget AS)
1. utgave, 1. opplag 2021

Omslag: Have a book
Sats: Have a book
Trykk og innbinding: RenaissanceMedia AS

ISBN: 978-82-446-2417-6

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med KF er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov eller tillatt gjennom avtale med Kopinor, Interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

KF
Postboks 1263 Vika
0111 OSLO
Telefon: 24 13 28 50
Henvendelser vedrørende utgivelsen rettes til: kundeservice@kf.no
www.kf.no

Forord til norsk utgave

Av Jorun Sandsmark

«Mobbing er sosiale prosesser på avveie»

Denne boka handler om hvordan forståelsen av hva som forårsaker mobbing, styrer det vi har oppmerksomheten rettet mot. Den gir både et teoretisk grunnlag og en metode for å rette oppmerksomheten bort fra enkeltelever og i stedet rette den mot de sosiale prosessene mellom dem.

En mobbeteori som sier at det er egenskaper hos enkeltelever som forårsaker mobbing, enten det skyldes personlighet eller «manglende oppdragelse», bidrar til at vi tar utgangspunkt i enkeltelevne både for å finne forklaring på hvorfor mobbingen skjer, og for å finne mulige tiltak for å få slutt på mobbingen. Hvis teorien sier at problemet ligger i de sosiale prosessene mellom elevene og i alles behov for å ha en trygg plass i fellesskapet, og en frykt for å ikke ha en slik plass, så retter vi oppmerksomheten mot de sosiale prosessene.

Parentesmetoden er en hjelp til midlertidig å rette blikket vekk fra den ene som blir utstøtt, enten det dreier seg om harde ord eller utestengelse, fysisk eller digitalt, eller ved fysiske krenkelser. Metoden innebærer å sette en midlertidig parentes rundt den ene for å se og analysere hva som foregår i samspillet rundt ham eller henne. Hvilke sosiale prosesser er på gang? Hvem er inne eller ute? Hvem er trygge på plassen sin, og hvem er utrygge og bruker alle triks i boka for å sikre sin egen posisjon?

Oppmerksomhet på de sosiale prosessene mellom elevene får konsekvenser for aktivitetsplikten. Det gjelder både for hva vi skal følge med på, hva vi skal gripe inn overfor, hva vi skal undersøke, og hvilke tiltak som skal settes i verk.

Parentesmetoden er en hjelp til å følge med på og se hva som skjer i klassesamspillet framfor å lete etter feil og mangler hos enkeltelever. Når man har undersøkt og fått oversikt over hvilke prosesser som er på avveie, tar man bort parentesene for å iverksette tiltak som bygger fellesskap der alle betyr noe og har en trygg plass.

God lesning!

Innhold

(Innledning)	7
Metodens bakteppe	8
Bokens oppbygning	9
Metoden kort fortalt	10
KAPITTEL 1 (klassekultur og mobbing)	13
Et lite hus med røyk fra pipa	13
«Ja, men»-effekten	14
Om å bli dobbelt krenket	18
Mobbing – en sosial dynamikk	19
Vestegnsundersøkelsen – forskningsspor	21
Ensomhet, skolevegring og angst	22
«Bermudatriangelet»	22
Ensomhet – mobbingens tvilling?	24
Skolevegring og motstridende forståelser av fellesskap	25
Angst	27
Kollektive konsekvenser av mobbing	28
Mobbing som læring	29
Betyr ikke individene noe i mobbesaker?	30
Beilelig annerledeshet – historien om Martin	32
Emil fra Lønneberget-løsning	33
Inspirasjon fra mønsterbryter-forskning	35
Intervenere eller intravenere? Militaristiske uttrykk i pedagogikken	35

KAPITTEL 2 (parentesmetoden)	39
En metode får sitt navn	39
Michelle og 7b	40
Forslag til <i>intravensjon</i> i Michelle-saken	44
(parentesmetoden)s lokale innretning	45
(parentesmetoden) – oversikt	47
(parentesmetoden)s fem trinn	48
Trinn 1. Saken drøftes	49
Trinn 2. Klassens sosiale portrett utarbeides	49
Trinn 3. Mulige beslutninger om tiltak	54
Trinn 4. Tilbake til den eller de personene som er direkte utsatt	59
Trinn 5. Oppfølging	59
Fellesskapende didaktikk	60
Fra styrke til undervisningsbidrag – kom godt i gang med fellesskapende didaktikk	63
Omvendt ansvarsbyrde og «de tusen sjansers strategi»	65
KAPITTEL 3 (Tre fortellinger om mobbing)	67
Ville begå selvmord som nåring	68
Fra by til land	82
Pigmentfeil i håret	89
(Epilog)	93
(Litteraturliste)	95
(Om forfatteren)	97

(INNLEDNING)

Denne boken er skrevet til lærere og skoleledere som vil utfordre mobbing i skolen uten å risikere å utstøte og marginalisere barn fra skolens ulike fellesskaper. Metoden retter seg først og fremst mot de voksnes tenkemåter, og er et tilbud til fagpersoner om å øve både seg selv og kollegene til å tenke helt annerledes om mobbing enn det de muligens har gjort tidligere. I (parentesmetoden) får man et fundament som kan brukes til å tenke nytt om og håndtere konkrete saker om systematisk utstøtelse i skolen på nye måter. Det nye perspektivet ligger i at mobbing i større grad enn tidligere forstås som *sosiale dynamikker*. Det er selvfølgelig fremdeles en dynamikk som krenker, men den er også sosial i den forstand at mobbingen lever og organiseres av mennesker i fellesskap. Det betyr at betegnelser som «sosial» og «fellesskap» i denne boken ikke brukes om fenomener som nødvendigvis er positive i seg selv. Det er i stedet begreper for relasjonelle bevegelser som samler mennesker om noe. Fellesskap kan dermed både være samlende og inkluderende, men de kan også være ekskluderende og mobbende.

(Parentesmetoden) er blitt til som følge av arbeidet jeg har gjort med og rundt mobbing i skolen. Først som jurist i det danske Børnerådet, siden som sekretariatsmedarbeider i *Børns Vilkår* og medstifter av nettverket AMOK, AntiMObbe-Konsulenter, og senere som skoleforsker ved Aarhus Universitet (DPU) i forsker-teamet *eXbus – eXploring Bullying in Schools*.

Metoden bygger videre på ideer, erfaringer fra praksis og ny forskning om klassekultur og mobbing. Det er ikke snakk om en metode som inneholder faste målbare standarder eller fikserte obligatoriske aktivitetstiltak. Metoden er i høyere grad utformet for å støtte tanker, dialoger og praksis i lokale lærergrupper som ønsker å la seg inspirere av strategier som bidrar til å styrke *hele* klassens sosiale liv.

Det dreier seg heller ikke om en metode som svarer på tidens etterspørsel etter kvantitative evidensundersøkelser. Det er den for ny til. Denne boken er snarere et uttrykk for forfatterens (min) utålmodighet. Skal man vente med å gi ideer videre til folk som etterspør dem? Nei, jeg tar sjansen og har derfor samlet alle de rådene som jeg pleier å gi muntlig når jeg får spørsmål om praksis. Til gjengjeld påstår jeg ikke at dette er den eneste veien å gå. Jeg påstår heller ikke at metoden nødvendigvis gir suksess, for alle praktikere på dette feltet vet at metoder kan virke både med og mot sin hensikt, alt avhengig av den grunnforståelsen som ligger bak.

Bokens poenger er forankret i kunnskap om hvordan mennesker finner mening med det de gjør, i felles handlinger med andre mennesker. Den teoretiske rammen er dermed sosialpsykologisk og sosiokulturell. Det betyr at mitt utgangspunkt er det som vi mennesker – og i dette tilfellet barn – skaper sammen. Hva slags «vi» er dette? Og hva stiller man opp med når dette «vi» blir til et mobbende «vi»?

Metodens bakteppe

Man kan også si at denne boken presenterer mobbing snudd opp ned. Den gjengse oppfatningen snus. Med «gjengse» mener jeg her den utbredte forståelsen av mobbing som individuelle handlinger som knyttes til individers indre egenskaper. Det skjer for eksempel når mobbing forklares med menneskers aggressivitet og ondskap i møte med andre menneskers svakhet og sårbarhet. Når forståelsen av mobbing snus opp ned, forstår vi barns følelser og tilstander, som for eksempel aggressivitet og angst, ikke bare som noe disse barna har med seg i sin mentale bagasje, men forstår det som reaksjoner på situasjoner. Mobbing forstått opp-ned betyr også at blikket vårt først og fremst rettes mot den kulturen som de mobbende og mobbede individene er knyttet til. Det kan du lese mer om i avsnittet «Mobbing – en sosial dynamikk» på side 19.

Min tese er at de dominerende daglige forståelsene av mobbing i skolemiljøet ofte er ladet med *selvfølgelighetsbetraktninger* som ikke alltid holder ved nærmere undersøkelse. Likevel kan de få stor betydning for dem som er viklet inn i mobbemønstre. Hvis en voksen for eksempel tenker at et barn selv tiltrekker seg mobbende oppmerksomhet gjennom sine egne handlinger, kan det resultere i passivitet fremfor

intervensjon. Hensikten med denne boken er å utfordre individfokuserte selvfølgelighetsforståelser av roller på mobbescenen og å skjerpe blikket for de sosiale mekanismene.

Selvfølgelighetsforståelser om at ofrene selv tiltrekker seg mobbing, er ikke mer selvfølgelige enn at de selvfølgelig også er kulturelt skapt. Det gjelder når elever som blir mobbet, blir møtt med kritikk: «Hva er din egen del i dette?» «Du må bidra mer.» «Du må lære å kontrollere deg selv.» Dette er ikke nøytral kritikk. Det er kritikk som plasserer skyld. Men det er også en kritikk som er farget av de voksnes perspektiver og blikk.

Denne boken tar ikke opp og knytter mobbekultur primært til de involverte elevenes personlighet. I stedet retter (parentesmetoden) oppmerksomheten mot de ulike fellesskapene i skolen. Her er det mikrosamfunn av individer som trenger å få stilt en rekke undersøkende spørsmål knyttet til deres felles skole- og klasseliv. Det betyr ikke at eleven som individ her skal forstås som et subjekt helt uten innflytelse på den lokale kulturen, men at oppmerksomheten rettes mot hvordan kontekst innvirker på de måtene individer er sammen på.

Denne boken, med sitt fokus på klassen som et orkester som spiller sammen, inneholder ikke behandlings- eller straffestrategier overfor enkeltpersoner, slik en del antimobbestrategier ellers byr på. I stedet inneholder boken forslag til støttende og solidariske initiativer spesielt rettet mot de elevene som har fått posisjonen som mobbeoffer, eller de som er så redd for å bli mobbet at de tilpasser seg eller trekker seg tilbake. Håpet mitt er også at alle elevene i klassen profitterer på at det arbeides med klassens felles liv. Bokens kjerne er slik sett åpenbart verdiladet. Med andre ord har boken en erkjent ambisjon om forandring: Formålet er å tilby veier til et skoleliv uten isolasjon, uten sosial utstøtelse og uten andre forhold som truer elevs livsmestring.

Bokens oppbygning

Boken inneholder tre kapitler. Første kapittel forklarer synsmåter og forskningsfunn som har skapt fundamentet for det jeg kaller *det nye synet på mobbing*. Andre kapittel

presenterer (parentesmetoden)s innhold og forslag til en rekkefølge. I tredje kapittel skriver voksne om sine erfaringer med mobbing fra skoletiden.

Boken er primært opptatt av situasjoner der det er mistanke om eller klager over mobbing. Først og fremst kommer det forslag til sosial intervensjon (eller *intraven-sjon*, se avsnittet «Intervenere eller intravenere?» side 35) når mobbingen allerede er i full blomst, om man kan si det slik. Bokens avsnitt «Fellesskapende didaktikk» (side 60) kan ellers med fordel leses som inspirasjon til det sosiale forebyggingsarbeidet på skolen.

Metoden kort fortalt

Kjernen i (parentesmetoden) er et analyseverktøy til lærere og skoleledere som ønsker å utfordre mobbemønstre i skolen eller i klassen. Parentesen uttrykker en tenkt bevegelse der det settes parentes rundt enkeltindivider (for eksempel elever som blir mobbet, eller elever som mobber andre), og der oppmerksomheten i stedet rettes mot hele det sosiale grunnlaget i klassen, som individene agerer ut fra. Analysemetoden inneholder fem trinn:

- 1 *Første trinn* knytter seg til den konkrete sakens begynnelse. Her utveksler man opplysninger om hva som har skjedd og hvem som er involvert. Deretter setter man parentes rundt de nevnte personene, og man går videre til neste trinn.
- 2 *Andre trinn* består av en rekke spørsmål knyttet til den klassen der klagene eller mistanken om mobbing blant elevene er kommet fra. Spørsmålene handler om klassens sosiale liv, og formålet er å øke den lokale kunnskapen om de forskjellige forhold i klassen, som synes å utgjøre de konkrete betingelser og menings-sammenhenger for elevenes individuelle og felles handlinger i klassen.
- 3 Svarene på disse spørsmålene om klassens liv brukes som bakgrunn for meto-dens *tredje trinn*. Her tar man de konkrete beslutningene om hvilke aktiviteter som utfordrer de sosiale prosessene i klassen, som isolerer eller utstøter enkelte elever eller elevgrupper.
- 4 På *fjerde trinn* oppheves parentesen igjen, og man arbeider nå med hvordan enkelte elever eventuelt kan hjelpes og støttes i prosessen.
- 5 På *femte trinn* arbeides det med oppfølging.

Legg merke til rekkefølgen på de fem trinnene, for det ligger en mening i den: De intervensjonene som rettes mot enkeltelever, kommer etter den innsatsen som settes inn overfor hele klassen. Den vanligere og tradisjonelle tilnærmingen til antimobbe-prosesser, der man begynner med å regulere individer, erstattes her av at man starter med å rette oppmerksomheten mot konteksten. Rekkefølgen på de fem trinnene følger den tanken at individer handler ut fra sine betingelser, og klassens liv og kultur er nettopp den betingelsen som man arbeider med når mobbing oppstår. Innsatsen overfor klassen og innsatsen overfor enkeltelever kan i praksis godt skje samtidig. Spørsmålet om hva som skal komme «før» og «etter», er derfor mest en rekkefølge for å få de som intervensjonerer til å tenke og handle ut fra kunnskapen om at klassen er en organisk helhet som bidrar til å skape individer.